

INTRODUCCIÓ

El Consell de Redacció d'UNIVERSITAS TARRACONENSIS em demanà de coordinar un número monogràfic dedicat al tema religiós i a la religiositat. El meu desig hauria estat de poder presentar un conjunt de treballs amb una primera part dedicada a temes generals metodològics i sobre les grans religions i una segona que tractés d'aspectes puntuals (com diuen ara) o de detall. La recerca de col·laboradors ha donat però, només en part el resultat desitjat i heus ací que presenti en aquest volum un grup de treballs de diversos investigadors, dels quals treballs els tres primers tracten temes que podríem considerar més aviat generals i la resta fan referència a aspectes concrets.

En el primer article, de Bernard de Givé, estudiós de les religions orientals, l'autor, sota el títol de *Diversité des approches contemporaines en Histoire Comparée des Religions*, presenta una visió panoràmica d'algunes de les grans orientacions entorn del tema, aparegudes o desenvolupades a la segona meitat del nostre segle. De Givé se centra, sobretot, bé que no exclusivament, en la bibliografia francesa i alemanya sobre història comparada de les religions i mostra les diverses tendències d'obres, autors, i escoles. Així ofereix al lector alguns trets generals sobre els mètodes històrics emprats en l'estudi de la història de les religions, la presentació d'algunes grans classificacions i tipologies, o bé les actituds polèmiques o de diàleg adoptades pels diferents corrents, i enquadra tot això en una mena d'estat general de la qüestió, d'evident utilitat per a l'estudiós del tema.

A continuació, en *La transición del mito al logos*, Salvador de Brocà, referint-se al món grec, estudia el pas de la interpretació mítica de la realitat a la consideració d'aquesta com a naturalesa, amb les conseqüències morals i psicològiques del fet, i amb el consegüent enfoc racional del món i de les coses. Presenta, alhora, l'evolució, i el retorn posterior als valors d'un cert pensament mític —enriquit pel viatge—, on són acotats a mite i logos llurs respectius camps específics.

El tercer treball, d'Agustí Altisent, és un estudi sobre el parenostre: *El parenostre: anàlisi bíblica i avaluació religiosa*. A base de l'estudi dels llocs bíblics paral·lels i emprant els estudis més solvents sobre el tema, l'autor s'ha esmerçat en mostrar el sentit exacte de cada frase de la pregària que Jesús ensenyà, i les resonàncies que ha de desvetllar a qui estigui d'alguna manera immers en la religió bíblica; alhora, intenta de subratllar el que anomena valors de correcta religió presentats pel parenostre.

Els treballs que poden ser considerats com a relatius a temes més concrets són encapçalats pel d'Esther Pascua Echeagaray.

En aquest treball, basat en l'estudi de 79 documents d'Alfons VII i la *Chronica Adefonsi Imperatoris*, l'autora estudia el recolzament ideològic donat per l'Església a Alfons VII i mostra com els documents de concessions reials a centres religiosos presenten, en llurs encapçalaments, un notori subratllat teològic de la figura del rei i del regne i el nexa entre política, ideologia religiosa i ètica, així com el recolzament teològic a l'estructura social (com és típic de l'Edat Mitjana). La missió religiosa i providencial d'Alfons VII és també acuradament estudiada per l'autora en el text de la *Chronica*.

Josep Oliveras i Samitier analitza, per la seva banda, en *Notes sobre la importància urbana de les comunitats religioses a Catalunya a la fi de l'Antic Règim*, la proporció de convents i monestirs que hi havia al nostre país en aquell període, comparant el nombre d'habitants per ciutat i el de convents i religiosos. La distribució de la població religiosa a Catalunya i la relació habitants-convents, les causes de l'establiment de comunitats (especialment nombroses en les ciutats més importants), la decadència de molts convents, l'agreujament de llur economia per les pressions fiscals, i la postura en general hostil al liberalisme per part dels religiosos, són també estudiats en aquest treball, ben il·lustrat amb gràfics, on l'autor subratlla també com la ubicació dels convents condicionava, fins i tot, l'espai urbà a l'entorn.

L'article següent, titular *Dependents de la Inquisició segons el Cens de Floridablanca (1787)*. *Anotacions per a la seva quantificació i distribució*, ha estat coordinat per Lluís Navarro Miralles i Josep M.ª Sabaté, i és el fruit d'un treball d'equip dut a terme dins el Seminari «El Clergat a Catalunya dins l'Edat Moderna» on han participat activament els alumnes.

Els autors, després d'una breu introducció, centren la seva anàlisi en el paper que va jugar la Inquisició espanyola durant els regnats de Carles III i Carles IV i l'interès per part del Sant Ofici de comptar amb col·laboradors laics — informadors, espies i policia supletòria— que inserits en el mateix teixit social, ajudessin les autoritats en les tasques de control i vigilància ideològica.

El gruix de l'article és dedicat a la presentació numèrica —per correjiments i pobles i en relació a la població total de Catalunya— de la distribució geogràfica d'aquests dependents de la Inquisició. La quantificació és

detallada mitjançant nombrosos quadres, mapes i gràfiques, la qual cosa permet observar un clar predomini numèric dels servidors del Sant Ofici en aquelles comarques més densament poblades de la Catalunya de finals del segle XVIII.

Un article de Joan Jacob i Mercè Jordà, *Els fonaments religiosos de la doctrina social de l'Església catalana a la Restauració*, presenta documentadament la posició oficial de l'Església catalana de la Restauració (1874-1975-1902) per afrontar els problemes socials. Els autors mostren l'emergència i desenvolupament de la doctrina social de l'Església a través de les cartes pastorals de cinc bisbes de la diòcesi de Barcelona posant un èmfasi especial en la ideologia de Jaume Català i Albosa (1883-1899), el qual va regir la diòcesi barcelonina en paral·lel amb el pontificat de Lleó XIII, esdevenint l'autèntic artífex d'aquesta doctrina social.

El contingut essencial del missatge cristià centrat en uns plantejaments utòpics, idíl·lics i paternalistes, anava dirigit, fonamentalment, als sectors populars sumits en una precarietat material i cultural cada cop més intensa davant l'embranchida del liberalisme econòmic i del capitalisme industrial.

Català i Albosa, conscient de les arrels socials del conflicte i del decantament dels sectors populars cap a posicions de subversió i revolta, oposa aquestes actituds més o menys radicals, la doctrina social de l'Església fonamentada en la virtut de la *Caritat*; virtut que amorosint les tensions socials entre Capital i Treball, només serà possible de practicar si la conflictiva i traumàtica societat catalana de finals del XIX, es recatolitzava i recristianitzava, seguint els principis de la religió.

M.ª Antònia Ferrer publica un treball sobre *Religiositat i societat catalana durant el segle XIX, a través dels testaments*. A través de 350 testaments redactats a les comarques tarragonines de 1802 i 1885, la majoria dels quals inclouen referències religioses autèntiques o formulàries (personals o, de vegades, del notari), troba un punt d'inflexió en les actituds religioses cap a mitjan de segle, on entreveu la transformació de la creença cap a un sentit més liberal, més individual i pragmàtic. Tot això, després d'examinar les disposicions testamentàries piadoses, els intercessors que hom invoca mitjançant deixes i aspectes similars, de tot el qual n'extreu consideracions generals respecte de la mentalitat religiosa.

L'escrit de Pere Anguera i Josep Bargalló intitulat *Religió, ideologia i literatura popular: els balls parlats al Camp de Tarragona* constitueix un primer intent d'abordar la problemàtica general entorn d'aquest tipus de manifestació popular, que si bé ha estat objecte de referències per part de literats, erudits i folkloristes d'ençà de la Renaixença, aquestes no deixen d'ésser tangencials i difícilment tracten de les funcions socials, lúdiques, religioses i ideològiques implícites a les representacions dels balls parlats.

Els autors comencen la seva anàlisi assenyalant l'evolució històrica dels balls parlats del Camp de Tarragona tarragonins i els seus moments

d'esplendor— segles XVIII i la primera meitat del XIX— per centrar-se seguidament en les causes de llur decadència: castellanització, asexualiació dels actors, canvi de gustos produïts per la difusió de la cultura industrial i crisi econòmica.

La descripció d'alguns balls parlats i llur context de representació; el disseny de les àrees geogràfiques on aquests estaven més arrelats; la presentació de les parts de l'espectacle; l'atenció sobre els grans tipus de balls; les referències als actors, així com l'anàlisi de les tesis morals i ideològiques que sovint els textos d'aquests traspuaven, arrodoneixen la visió de conjunt que aporten els autors sobre els balls parlats al Camp de Tarragona.

L'article de Josep M.ª Sabaté —«*Pecats i pecadors*»: *Una nueva metodología de documentación histórica*—, dirigit a joves historiadors i d'orientació fonamentalment pedagògica, presenta, en primer lloc, una classificació general dels documents que hom pot trobar en els nombrosos arxius parroquials, per a centrar-se, segonament, en l'anàlisi d'un document concret. Aquest document, de principis del XIX i datat a Arbeca encara que pertanyent a l'Arxiu de Maldà, presenta els llistats dels pecats reservats (pecats que només podien ésser absolts per un confessor amb llicència especial) de l'Arxidiòcesi de Tarragona i de Lleida. Una comparança dels dos llistats, així com la relació dels pecats amb la transgressió dels Manaments de la Llei de Déu i dels manaments de l'església respectivament, donen peu a unes breus conclusions, on Josep M.ª Sabaté mostra les possibilitats d'analitzar i extreure conclusions històriques de documents, amb aparença senzills i innocus.

El volum és clos per l'article de Joan Prat— *La dramatització tradicional de mites bíblics: Els Pastorets*— que constitueixen una aproximació, a cavall entre la història literària i l'antropologia social, entorn d'un fenomen ben tradicional a Catalunya com són les representacions nadalenques de Pastorets. L'examen de les fonts —els evangelis canònics, els evangelis apòcrifs, la difusió dels apòcrifs grecs i llatins a través de La Llegendà Daurada de Iacoppo de Varazze (s. XIII), els textos de teatre nadalenc dels segles XV i XVI, i la posterior evolució d'aquests fins l'aparició dels primers textos i d'autors de finals del segle XIX etc., permeten dissenyar una mena d'estratigrafia que cal conèixer per poder analitzar alguns dels textos i tòpics més representatius dels pastorets actuals.

I és precisament l'anàlisi del discurs ideològic que vehiculen els pastorets —que l'autor en una determinada concepció còsmica, en un discurs messiànic sobre la història de la humanitat, i en una concepció maniquea sobre l'home— el que dóna peu a un tractament sobre alguns aspectes clau de la ideologia religiosa cristiana, que es dramatitza i difon a través d'aquestes massives i populars representacions tradicionals.

Joan Prat i Caròs